ראדאמער-קעלצער לעבען

Radom, dnia 21 lipca 1939 r.
ראדאם, פרייטאג ה. אב תרצ"ט
טעלעפאן פון רעדאקציע 18 - 15

אבטיילונג פאר קעלץ
פאר'ן אינהאלט פון די אנאנסען איז די רעדאקציע נישט פעראנטווארטליך.

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ, אפאטאוו, וויערשזבניק און סביבה

Żelazo betonowe,
Belki żelazne,
...y ocynkowane i cynkowe
...apę dachową, Smołę,
gwoździe, druty i wszelkie okucia
poleca po najniższych hurtowych cenach

I. M. ROZENBERG

składy żelaza, ul. TYBLA 3, tel. 24-40

KUPIĘ DOM
Radom - Kielce
Wpłata 10,000 do 15,000 zł.
przejmę hipotekę. Oferty w Redakcji.

Dr. Med.
I. Kleinberger
Chirurg - laryngolog
przyjmuje

צו דער זילבערנער האכצייט.

דעם 18 יוני ה. י. איז געפייערט געווארען אין ניו-יארק
די זילבערנע האכצייט פון אונזערע חשוב'ע לאנדסלייט
פריינד:
נתן קעסטענבערג און זיין פרוי **ניכע**
ביי דער געלעגנהייט האבען די יובילארען געשפענדעט 15 דאלאר
צו ארגאנזשירען א מאהלצייט פאר די יתומים און אלטע לייט פון ראדאמער בית-יתומים
און מושב-זקנים
אין נאמען פון דעם ראדאמער רעליעף ווינשען מיר אונזערע געשעצטע פריינד
נתן קעסטענבערג און זיין פרוי **ניכע**
אז זיי זאלען דערלעבען צו פייערען
דעם גאלדענעם האכצייט׳ס - יובילעאום
פעראייניגטער ראדאמער רעליעף
אין ניו-יארק

מיר גראטולירען הערצליך
אונזער ליבע שוועסטער און שוואגער
חיה יהודית און **יחזקאל פעלדמאן** אין באלטימארע
צו דער האכצייט פון זייער
זוהן
מיר ווינשען זיי מזל-טוב און פיל נחת
און דעם יונגען פאר א גליקלעך און צופרידען לעבען.
ציגע און **יונה ראזענבערג** און **קינדער**

זונטאג דעם 23 יולי שטימט אלע אויף דער
ליסטע פון דער ארגאניזאציע פון אלגעמיינע ציוניסטען אין פוילען נומ. 2
וועלט פערבאנד פון אלגעמיינע ציוניסטען

היינט פרייטאג ה. אב תרצ"ט (21 ליפיעץ ה. י.) קומט פאר די יאהר-צייט פון דער פרוי
ברײנדעל האראוויטש נ. ע.
היינט אין טאג פון איהר יאהר-צייט וועלן אבגעריכט ווערען צוויי אזכרות: 9 אינדערפריה אויפן בית-עולם און 10 אינדערפריה אין דער שטאטישער שוהל

ועגען דעם זענען מודיע:
די פאמיליע, די פערוואלטונג פון דער **יודישער קהלה, בית-יתומים, מושב-זקנים, עזרה** און **תלמוד-תורה**
קרובים, פריינד און בעקאנטע ווערען געבעטען צו קומען אויף די אזכרות.

יום א' שבעה באב תרצ"ט יהא יום הילולא היאהר-צייט השמינית
של אבינו החסיד הישר המצוין בכשרונותיו מדות טובות
ר' אליהו הכהן גאטליעב ז"ל
בטח קרוביו ומיודעיו יהי' בעת **האזכרה** על הציון שלו בבית-החיים אשר תהא בבקר בשעה 11
אשתו, בניו, בתו, כלתיו, נכדיו, ומשפחתו.

ווילט איהר האבען קלארע, זויבערע וועש, נייע גארדעראבעס, שניי-ווייסע פארהאנגען,
גיעס נאר צו וואשען און פארבען אין דער בעקאנטער
כעמיש'ער פארבעריי און פראלניע פון דער ערשטקלאסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האט זיך ניט איבערצייגט זאל פרובען און וועט זיין ענטציקט פון דער שענער, עסטעטישער און פאכמענישער ארבייט. ס'ווערט אויך געוואשען אויף טריקען — ביליגע פרייזען! — פינקטליכע אויספיהרונג סאלידע בעהאנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראלע: אלטע שטאדט 7 אפיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראמסקי 1 טראוגוטטא 11
זשעראמסקי 21, זשעראמסקי 59

ביליג צו וואשען קאפעלושען

בעקאנטמאכונג.
איך מאך בעקאנט, דאס א'ן
מיין לאנג-יעהריגע פירמע,
וואס געפינט זיך אויף
שוויעזשא 17
(קעלעס-קראוז)
איז צו בעקומען
פערטיגע מעבעל
ווי: **שלאף-צימערס,**
עס-צימערס,
פון **די נייעסטע**
מאדערנסטע פאסאנען
אין אלע קאלירען צו ביליגע פרייזען און ביי
גוטע בעדינגונגען.
קומט און איבערצייגט אייך.
מיט אכטונג **ש. דיזענהויז**
שוויעזשא 17

פאַר די העלדישע בעשיצער פון ישוב!

פאַר די שעפער פון עמק און גליל!
פאַר דעם חלוץ און „הסתדרות"
געגען אראביש־יודישען טעראָר!
געגען ברודער־קאַמף אין ישוב און ציוניזם!

זונטאָג דעם 23־טען יולי, שטימען אלע שוקלים

5 פאַר דער ליסטע נומער 5

100 דאָלאַר פון ראדאָמ. רעליף פאַר בית־יתומים

אונזער פריינד ה׳ משה ראדאָמסקי שרייבט אונז פון ניו־יאָרק:

פעראייניגטער ראדאָמער רעליעף אין ניו־יאָרק ארויסגעשיקט 100 דאָלאַר אויף איינצוקויפען קיה פאַר׳ן בית־יתומים.

אין א בריעף צום ה׳ משה רובינ־שטיין, צו וועמען די 100 דאָלאַר ווע־רען ארויסגעשיקט, ווערט געזאָגט, אז אויב קיה זענען פערהאַן, זאָלען די 100 דאָלאַר פערווענדעט ווערען אויף אַנדערע וויכטיגע צוועקען פאַר׳ן בית־יתימים און מושב־זקנים.

ווייל ער האָט געלאַכט, וואס ער האט חתונה געהאַט האָט איהם דער חבר צובראָכען דעם קינבאַק

אויף זשעראָמסקי גאַס האָבען זיך געטראָפען די 2 יונגע חברים: בראָניס־לאוו וועגגלינסקי און סטאַניסלאוו באָ־גוצקי. דער לעצטער האָט אָנגעהויבען חוזק מאַכען און לאַכען פון זיין חבר, אַז ער איז אַ משוגע׳נער וואָס ער האָט חתונה געהאַט. דאָס האָט אַזוי אויפגע־רעגט וועגגלינסקי, אַז ער האָט מיט דער פויסט, מיט׳ן גאַנצען כח אַ זעץ געטהון זיין חבר באָגוצקי אין פנים.

מיט איין זעץ האָט ער צעבראָכען אַ שטשענקע באָגוצקי׳ן, וועלכער האָט זיך געמוזט היילען אין שפיטאָל איבער 3 מאָנאַטען.

פערשטעהט זיך, אַז נאָך דעם זעץ איז מען געוואָרען אויס חברים און באָ־גוצקי האָט אָנגעקלאָגט וועגגליסקי אין געריכט אריין.

דער פראָצעס איז פאָרגעקומען אין קרייז־געריכט, וואו דער בעשולדיגטער וועגגלינסקי האָט זיך מודה געווען ערקלערענדיג בלויז, אַז ער האָט איהם „געשאָנקען" אַזאַ זעץ, ווייל ער, באָ־גוצקי, האָט פון איהם אָפּגעלאַכט.

דאָס געריכט האָט פעראורטיילט בראָ־ניסלאָוו וועגגלינסקי אויף 8 חדשים תפיסה, נעמענדיג אָבער אין אכט אַז ער איז נאָך ביז איצט נישט געווען בעשטראָפט האָט איהם דאָס געריכט אָפּגעלעגט די שטראָף אויף 4 יאָהר.

אָר.

אויפגעגעסען א גוט מיטאַג מיט די כלים און געזאגט: משה זיך מער

אין דער רעסטאָראַציע פון ה׳ שעפ־סעל אויף זשעראָמסקי 30 איז געקומען א יודיש יונגעל נאָך א מיטאָג. דער שליח האָט געבראַנגט א בריוועלע, וואו ס׳איז געשטאַנען געשריבען:

„ליבער פריינד שעפסל, שיקט מיר דורכן יונגל, דעם איבערגעבער פון דאָזיקען בריוועלע אַ פיין מיטאָג. איך וועל אייך שפעטער מיט דאַנק בעצאָלען די פרייז שפילט נישט קיין ראָלע".

אונטערן בריוועלע איז געווען א פערציקסטער אונטערשריפט, וואָס ה׳ שעפסל האָט נאָך לאַנג אריינשטודירען קוים געטראָפען, אַז דאָס איז דער נאָ־מען פון א געוויסען אייגער אויף קי־לינסקי. ער האָט נישט לאַנג געקלערט און געגעבען א „פּאָלעצעניע" אין דער קיך ארויסצוגעבען דאָס אמח׳ע גוטע מ טאָג.

מ׳האָט אויסגעקליבען דאָס שענסטע געשיר און מ׳האָט דערלאַנגט דעם שליח יענץ מיטאָג וואָס איז בעשטאַנען פון א 10—8 פּאָטראַוועס פון כל מאמי־נים און כל מטעמים: פון בשר ודגים מיט קאָמפּאָט און ה׳ שעפסל האָט בעת מעשה מיט צופרידענהייט גע־טראַכט: זאָל ער וויסען פון א לעבען צוזאָגען. זאָל ער דער ה׳ אייגער דער „סלאָמיאַני וודאָיעץ", וויסען, אַז ס׳איז דאָ אַ שעפסל אויף דער וועלט און ווערען דאָ ביי מיר אַ סטאַלע גאָסט. ס׳וועט איהם שוין סמאַקעווען און ער וועט מיך האָבען שוין איינמאָהל צו געדענקען —

אַז ס׳מיטאָג איז געווען אַלרייט און האָט גוט געשמעקט דעם ה׳ „אייגער" איז א בעוויז, וואָס יענער האָט אויפ־געגעסען דאָס מיטאָג מיט די כלים און נישט געלאָזט קיין זכר פון דעם אַלעם.

דער נייער „גאָסט" וועט סאָקע האָבען צו געדענקען, אָבער נאָך מעהר וועט עס געדענקען דער ה׳ שעפסעל אליין.

ג י׳א סאָרן מיטאָ: וואָלט דער ה׳ שעפּסעל שוין מוחל געווען. ס׳האָט דאָך געגעסען א מענש און מסתמא אַ הונגעריגער. אָבער די כלים וואו זענען אַהינגעקומען?

זוכט ער טאָקע די כלים, וואָס בע־טרעפען א היבשע פאַר זלאָטעס און קען זיי נישט געפינען ביזן היינטיגען טאָג.

נישטאָ קיין יונגעל און נישטאָ אַזאַ אייגער אויף קילינסקי גאָס.

ביידע זענען אויסגעדרינגען געוואָרען צוזאַמען מיטן נייעם געשיר.

א סברה, אז מ׳האָט דעם ה׳ שעפסל נעבעך אָבגענאַרט.

Zgubiono dowòd osobisty Jakóba Nyrenberga 57 lat w Zam.ościu Nowy-Sącz.

זילבערנע האָכצייט פון אַ ראַדאָמער לאַנדסמאַן אין ניו־יאָרק

אין ניו־יאָרק איז דעם 18 יוני ה. י. געפייערט געוואָרען די זילבערנע האָכ־צייט פון די ראַדאָמער לאַנדסלייט נתן קעסטענבערג און זיין פרוי ניכע.

ה׳ קעסטענבערג איז זעהר אָנגעזעהן צווישען די ראַדאָמער לאַנדסלייט אין אמעריקא. זינט א סך יאָהרען בעטייליגט זיך ה׳ קעסטענבערג אקטיוו אין דער הילפ׳ס־ארבייט פאַר ראַדאָמער אינסטי־טוציעס, וועלכע ער שטיצט מיט אייגען געלד און בעוועגט אויך אַנדערע צו טהון גוט׳ס פאַר זייערע אלטער היים ראַדאָם.

אויף דער זילבערנער חתונה האָט ה׳ נתן קעסטענבערג און זיין פרוי ניכע געשפּענדעט 15 דאָלאַר איינצואָרדנען א מאָהל־צייט פאַר די יתומים און אלטע לייט פון היגען בית־יתומים און מושב־זקנים.

די 15 דאָלאַר זענען ארויסגעשיקט געוואָרען אויפ׳ן אררעס פון ה׳ משה רובינשטיין.

נעכטען האָט מען די אונטערגעוואָרפענע קינדער צוריקגעפיהרט צו דער מאמע

אויף אַ צווייט אָרט ברענגען מיר אויספיהרליך די געשיכטע מיט די צוויי אונטערגעוואָרפענע קינדער אין דער גמינע.

צומאָרגען׳ס דינסטאָג, ווי נאָר מ׳האָט געהאַט די קינדער איינגעאָרדענט אין בית־יתומים, זענען אָנגעקומען אין רע־דאַקציע פון „ראַדאָמער־קעלצער לעבען" ידיעות פון פערשידענע זייטען ווער און פון וואַנען מ׳האָט די קינדער געברענגט. מיר האָבען אַלע ידיעות איבערגעגעבען דעם בית־יתומים און הגם דאָס רוב פון זיי איז געווען השערות האָבען זיך דאָך איניגע פון זיי ארויסגעוויזען פאַר אמת.

אַזוי־אַרום איז דורך דער מיטהילף פון דעם „ראַדאָמער־קעלצער לעבען" געלונגען, אַז דער בית־יתומים זאָל זיך דערוויסען ווער די קינדער זענען.

נעכטען האָט דער בית־יתומים די קינדער איבערגעגעבען די גמינע און די לעצטע האָט די קינדער צוריקגעשיקט אויפ׳ן אויסאָ קיין קאָזשעניץ צום זיידען זייערען הערשעל זילבערבערג.

די גמינע האָט מיטגעשיקט אַ ספּע־ציעלען שליח, וועלכער האָט געפיהרט צום זיידען א „ליבע־בריוועלע" פון בית־יתומים, אַז באַם ער וועט נאָך איינ־מאָהל בעווייזען די קונץ, וועט ער אָבּ־שניידען שלא בכבוד און איבערגעגעבען ווערען צו דער פּראָקוראַטור.

די עטליכע טעג, וואָס די קינדער זענען געווען אין בית־יתומים, האָט דער קלענערער, דער 4־יעהריגער ישראל מאיר שרעקליך געוויינט פון בענקשאַפט ווען מ׳האָט זיי געזאָגט אַז מען פיהרט זיי צוריק אַהיים האָבען די קינדער געטאַנצט פאַר גרויס פרייד.

פון רעדאַקציע

צוליב מאַנגל אין אָרט איז נישט אריין „דער טאָג־בוך פון א ראַדאָמער פּליט", ווי אויך א גאַנצע רייהע נאָטיצען קאָמוניקאַטען און אַרטיקלען.

א בשורה־טובה — אין די גרויסע היצען!

יעדער בעל־הבית׳טע קאָן ביי זיך אין שטוב אויף א היימישען פשוט׳ען אופן צוגרייטען א געשמאַקע אָפּפרישענדע און געזונטע משקה פאַר א שפּאָט ביי־ליגען פרייז, קויפענדיג, א פעקעל קאָנצענטראַט «פּ י וו ק אָ ל» מיט׳ן גלאָק

»Piwkol« z dzwonkiem

אויסאַרבייטונג פון דער פאַבריק «Jawa» z dzwonkiem אין ראַדאָם.

איך האָב פערלוירען

אַניאַקט אין דער פּוילישער שפּראַך. ארויסגעגעבען פון דער קאַנצעלאַריע פון הרב קעסטענבערג. אין אַקט פיגורירען די נעמען:

חנה קיילע פינקעלשטיין, יצחק און **גיטל פינקעלשטיין**

איך בעט זייער דעם עהרליכען פינדער צו ברענגען דעם אַקט צום ה׳ ציגגיסער אויף שפּאַציר גאַס 16 געגען בעלוינונג.

דאַנקזאַגונג

דערמיט דריקען מיר אויס אונזער בעסטען דאַנק דער חשוב׳ער פרוי

יהודית וואַרשאַוער פאַר׳ן שפּענדען צו **20 זל.**

פאַר פאָלגענדע אינסטיטוציעס צו דער יאָהר־צייט פון איהר מאַן

ר׳ חיים ז״ל

מיר ווינשען איהר דערפאַר אריכת ימים ושנים

ועד ישיבת „תורת־חיים"

ועד ת״ת הכללית, ועד ת״ת רחוב סקאַרשעווסקא.

דאַנקזאַגונג

די געזעלשאַפט „לינת־הצדק" דריקט דערמיט אויס איר טיפסטן דאַנק די ה. פרוי **יהודית וואַרשאַוער** פאַר די געשפּענדעטע **15 זל.** לטובת דער יודישער געזעלשאַפט

פערוו. „לינת־הצדק"
אין ראַדאָם

500 זל. האָט פרוי יהודית וואַרשאַוער צעטיילט אין טאָג פון איהר מאַנ׳ס יאָהר־צייט

צו דער ערשטער יאָהר־צייט פון ר׳ חיים וואַרשאַוער, וועלכע איז פאָרגעקו־מען דאָנערשטאָג כ״ו תמוז, האָט די פרוי יהודית וואַרשאַוער (פון דער היים מעלעכיאָר) צעטיילט צום אייביגען אָנ־דענק פון איהר מאַן 500 זל. פאַר פאָל־גענדע אינסטיטוציעס:

דעם יודישען שפּיטאָל 200 זל; תלמוד־תורות 40 זל; לינת־הצדק 15 זל; ישיבה 20; קימפּעטאָרען־פעראיין 20 זל; מושב־זקנים און בית־יתומים 30 זל.

די איבריגע 175 זל. האָט פרוי יהו־דית וואַרשאַוער צעטיילט בסתר, אויף אנדערע וויכטיגע צוועקען.

צווייטע גרופּע קינדער אויף דער טאָז־קאָלאָניע אין גאַרבאַטקע

עהערנעכטען, מיטוואָך, איז צוריקגע־קומען די ערשטע גרופּע קינדער פון דער טאָז־קאָלאָניע אין גאַרבאַטקע. נעכטען דאָנערשטאָג האָט דער „טאָז" ארויסגעשיקט אויף דער קאָלאָניע אין גאַרבאַטקע בערך 90 קינדער אויפן צווייטען סעזאָהן.

א יוד מיט א קויש אייער געפאַלען אונטער אַנ׳אויטאָ

דער יעדלינסקער יוד משה פורמאַן איז נעכטען ארונטערגעפאַלען אויף דער וואַרשאַוער גאַס אונטער אַנ׳אויטאָ. ס׳האָט איהם גאָרנישט געשאַדט און ער איז על פּי נס ניצול געוואָרען. ס׳איז בלויז צובראָכען געוואָרען דער קויש אייער וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיך. דער יוד האָט היזק געהאַט א פאָר שאָק אייער און געזאָגט: גם זו לטובה דער אויטאָ איז פערהאַלטען געוואָרן.

קינאָ „טשאַרי"

צו ביליגע פרייזען

פון 25 גראָשען אן

שענער פּראָגראַם

א. נ.

ווי באַלד מאַדעלאָן

איבערן פּראָגראַם

פּאַט = וואַך

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM..? JEDWABNE

לעצטע קאָסמעטישע נייהייטען!

אַ נייער שטערישער פּודער צום געזיכט

1 10 פּודער־שאַטירונגען אונגעוועהנליך צוגעפּאַסטע צום געזיכט דירעקט פון פּאַריז. איהר קאָנט זיי זעהן דורך דער קליינע עפענונג פון שאַכטעל דעקעל.

2 א דינערער און דעליקאַטערער פּודער ווי דאָס איז ווען־עס איז ערצילט געוואָרן. דאָס איז אַנ׳עסטערישער פּודער.

3 א װאונדערבאַר־פיינער נייער ריח. א בלאָז פון פרישע בלומען פון דרום־פראַנקרייך.

4 ער האַלט זיך דעם גאַנצען טאָג־ווייל ער איז געמישט מיט קרעם־יצוים (א פּאַטענטירט מיטעל)

5 ער מאַכט די צערע מאַט, ס׳איז נישטאָ קיין סימן פון א גלאַנץ, אפילו בעת א רעגען אדער א ווינט און אפילו בעתן שוויצען.

6 א אונגעוועהנליך געש־מאַקע נייע פערפּאַקונג — א גרויס שאַכטעל — צו באַקומען אומעטום.

דער נייער פּודער Tokalon אויסגעאַרבייט לויט דעם אריגינעלער פראַנצוי־זישער פּאַרשריפט פון בערימטער פּאַריזער פּודער Tokalon 1.40 און 2.50 זל.

איהר קאָנט פּאָרן קויפען זעהן די פּודער־שאַטירונג דורך דער ספּעציעלער עפענונג אין דעקעל פון שאַכטעל

אונגעוועהנליכע שעהנקייט פון דער צערע מיט א מינימאַלער הוצאה

דער פשיטיקער פאַרטיידיגער געגען „גהעטאָ".

דער בעקאַנטער אַדוואָקאַט וואַצלאַוו שומאַנסקי האָט פערעפענטליכט אַן אויפרוף „צו דער יורישער אינטעליגענץ" וועגען אַן אָריגינעלער, אָבער גענוג-נאַאיווער פראַגע.

דער חשוב'ער אַדוואָקאַט הויבט אָן דעם בריף מיט די ווערטער:

„אַלס פשיטיקער פערטיידיגער, אַלס פערטיידיגער פון דעם אַמשוועראסטען בעשטראָפטען אין פשיטיקער פּראָצעס, שלום לעסקאָ, האָב איך דאָס מאָראַלישע רעכט צו ווענדען זיך צו אייך מיט אַ געוויסער ביטע, אפשר מיט אַ געוויסער לעהרע".

אין דעם ווייטערדיגען טייל פון דעם אויפרוף מאַכט אַדוו. שומאַנסקי פאָרוואורפען דער יודישער אינטעליגענץ אַז זי האָט נישט געהעריג און נישט גענוג ענערגיש געפיהרט דעם קאַמף געגען די געטאָ-בענק אין די הויכשולן. דערנאָך קומט אַ „פּלאַן", ווי אַזוי צו ריין און ציכטיג די אָרימע יודישע שטעטלעך אין פּוילען, און די יודישע איינוואוינער פון די שטעטלעך. דער „פּלאַן" איז, אַז די „יודישע פינאַנסעריע" זאָל צונויפקלויבען אַ מיליאָן זלאָטעס, און פאַר דעם געלד זאָל מען אויף אַ צוויי חדשים אַרויסשיקען אַלע יודען פון די פשיטיקס און אַנדערע שטעטלעך אין די וועלדער, דאָרט האַלטען די יודען, זיי הייסען האַנדלען און אפילו צאָהלען זיי צו 20 זלאָטעס אַ חודש יעדען. דורך דער צייט זאָל מען די ברודיגע וואוינונגען פון די יודען אין די שטעטלעך אויסמאָלען, אריינשטעלען מעבעל, אויסברוקירען די געסלעך, פערפלאַנצען בלומען, און דערנאָך, ווען די יודען וועלען צוריקקומען פון וואַלד, זאָל מען זיי אַרומוואַשען, אָבשערען די פאות (רעד עיקר די „פעיסי"), אָבראַזירען די בערד, אַזוי, אַז עס זאָלען אין די שטעטלעך, אין די פשיטיקס, וואוינען יודען אָהן פאות, אָהן בערד, אָהן וואַנצען, אָהן לייז... אַזוי אַרום וועט פערשווינדען דער געטאָ, וואָס טיילט אָב די יודען פון דער פּוילישער בעפעלקערונג, און וועט אויך אויפהערען דער געטאָ אויף די הויכשולען... דער חשוב'ער אַדוואָקאַט גיט נאָך צו, אַז די ריינינגונג'ס-אַקציע דאַרף מען דורכפיהרען מיט צוואַנג, אַזוי ווי דאָס שטעלען פּאָקען. דער צוואַנג וועט זיין לטובה סיי פון די יודען, סיי פון דער מלוכה.

פאַר אונז איז שומאַנסקי'ס אַרויסטריט לחלוטין אונפערשטענדליך. מיר זענען פּשוט איבעראַשט צו הערען אַזעלכע ווערטער פון יענעם גרויסען פערטיידיגער, וועלכער האָט מיט אַזאַ גראַנדיעזע טראַגיק אויסגעזונגען דאָס ליד פון יודישע ליידען, דעם „אלי אלי למה עזבתני" אויפ'ן פשיטיקער פּראָצעס. ה' שומאַנסקי וויל מאָדערניזירען, אָדער אפשר איינגאַנצען צו שטערען דאָס יודישע געטאָ – מהיכי-תיתא. זעהר שעהן, ס'איז העכסט דעמאָקראַטיש פון זיין זייט.

צו וואָס אָבער די באָרד און פאות-אורבאַניסטיק? גלויבט ער טאַקע, אַז מיט'ן אָבשערען אַלע פשיטיקער יודען די בערד און פאות, וועט געלעזען ווערען די פראַגע פון פולשטענדיגער, פּראַקטישער יודישער גלייכבערעכטיגונג?

מיר זענען מסופק אין דעם, צי שומאַנסקי איז אַזוי נאַאיוו, אַז ער זאָל אַליין גלויבען דערין. ווייל זאָל פשיטיק אפילו פערוואַנדעלט ווערען אין אַ בליהענדיגען גאָרטען – ווי שומאַנסקי ווינשט זיך – און אַלע פשיטיקער יודען זאָלען ווערען סאַמע פּראָפעסאָרען און אינזשיניערען – אפילו דעמאָלט איז נאָך גאַנץ ווייט דערפון ס'זאָל ווער פון זיי זוכה זיין צו ווערען אַ סטרוזש. אויף העכערע פּאָסטען'ס אַודאי נישט.

מיר האָבען היינט אַ יודישע יוגענד אַן אָבגעראַזירטע, אַן אייראָפּעאיש-געקליידעטע, נו, איז זי אפשר אַ גרעסערער יחסן פון די בעבערדעטע און בעפאה'טע יודען פון פשיטיק? געהט זי נישט אַרום אַרבייטסלאָז, פוסט און פּאַסט אָהן אַ צוקונפט און אָהן אַ תכלית?

זי, די דאָזיגע יודישע יוגענד, געפונט זיך שוין נישט אין פשיטיק, נאָר זי שפּאַצירט אויף די שעהנע, אויסגעפּלאַסטערטע גאַסען פון די גרויסע שטעדט, וואו זי אָבסערווירט דעם מענשען-שטראָם אין און פון פערשידענע אַמטען, ביוראָ'ס און פאַבריקען, צווישען וועלכע זי זוכט אַ יוד אויף אַ רפואה...

צווישען דער יודישער יוגענד איז פערהאַן אַ גרויסער טייל אינטעליגענץ, מיט אַ היבשען באַגאַזש בילדונג און קולטור, נו, העלפט דאָס איהר אַ סך?..

מיט בלויז פיזישע היגיענע וועט מען נישט געגענווירקען דאָס אָבסעפּערירען זיך פון די צוויי געזעלשאַפטען: די יודישע און די פּוילישע, ווי עס מיינט ה' שומאַנסקי. דערצו איז נויטיג פריהער אַ גייסטיגע היגיענע ביי אַ גאַנץ בעדייטענדען טייל – אויף דער צווייטער זייט באַריערע פון דער יודישער געטאָ... ווער, ווער עס ווייס דאָס נישט, ה' שומאַנסקי איז עס מחויב גוט צעוויסען און צו געדענקען נאָך פון יענע „הייסע טעג" אויפ'ן פשיטיקער פּראָצעס.

פאַר דער עצה טובה: אַלע וואָהנונגען פון די פשיטיקער יודען אויסצווייסען, רעמאָנטירען; דאָס גאַנצע בעשעדיגטע מעבעל אויסטוישען אויף אַנדערע – ביליג אָבער גאַנץ, פערפלאַנצען בלומען, די גאַסען אויסברוקירען און בעשיטען מיט זאַמד – פאַר'ן דאָזיגען אורבאַניסטישען פּלאַן וועלען איהם די פשיטיקער יודען דאַנקבאַר זיין. דאָס איז ווירקליך אַ גוטע זאַך און מענשען, מעגען עס זיין אָרימע יודען פון פשיטיק, וואָלטען זיך געוויס נישט אָבגעזאָגט פון אַזאַ שטיקעל גן-עדן אויף דער ערד. צו וואָס איז אָבער אַזוי נויטיג דער צווייטער טייל פון פּלאַן: „אין דעם אַזוי בענייטען שטעדטעל צוריקברענגען פון די וועלדער – אָפּראַזירטע, אָהן בערד און פאות פשיטיקער יודען"?

וואָס איז דאָ די יודישע באָרד אַזוי זינדיג, אַז אויף אָבצושערען זי זאָל אַזש ברויכען געבען געלד די יודישע פינאַנסעריע?

אויב ביים ה' שומאַנסקי איז די פראַגע „אָהן אַ באָרד, מיט אַ באָרד" נאָך אַזאַ ערנסטער פּראָבלעם – איז עס פאַר אַנדערע אין „געוויסע" פאַלען קיין שום פראַגע נישט. ווען יענע „גוטע" לייט וועלען דערלאַנגען אַ מתנת יד מיט נאָך עפּעס צו, איז פאַר זיי אַלץ איינס אַ יוד מיט אַ באָרד, צי אַ יוד אָהן אַ באָרד... ביידע הייסען יודען און דאָס איז גענוג...

אָט מיט „יענע" וואָלט דער פשיטיקער פערטיידיגער געברויכט פריהער לערנען הלכות גייסטיגע היגיענע. ער וואָלט דאָן פערשפּאָרט אַ גרויסען טייל פון זיין פּלאַן.

וואָלט אַן'אַנדערער געקומען צו אונז מיט אַזאַ עצה-טובה וואָלטען מיר געהאַט אַ גרונד צו מיינען, אַז דאָס האָט עמיצער מיט אונז אַזאַ שפּאַס געמאַכט; אַ שפּאַס דיקטירט פון שנאה, אָדער חוזק. אַזוי ווי אָבער דאָס שטאַמט פון דעם גרויסען דעמאָקראַט און איידעלען מענש שומאַנסקי – איז עס פאַר אונז מעהר טראַגיש ווי קאָמיש.

בכלל קענען מיר צוגעבען צו אַדוו. שומאַנסקי'ס בריעף, אַז ער איז געווענדעט אויף אַ פאַלשען אַדרעס. ערשטענס איז בכלל נישט ריכטיג. אַז אויב אין ענגלאַנד און אין פראַנקרייך איז קיין געטאָ נישט פאַראַן, איז עס בעשעהן צוליב וועלכען עס איז אויסערליכען דרוק. דאָרט וואו עס הערשט די פולע גלייכבערעכטיגונג, – די פאַקטישע און נישט אויפן פּאַפּיר, – פון די יודישע בירגער, דאָרט פערשווינדט באַלד אינגיכען יעדע שפּור פון „געטאָ". דעם דאָזיגען פאַקט האָט טאַקע אַמבעסטען בעשטעטיגט די געשיכטע פון די יודען אין פראַנקרייך און ענגלאַנד. און צווייטענס איז עס שוין אַ אַלטער אמת, אַז „אַזוי ווי עס קריסטעלט זיך, אַזוי יודעלט זיך", און יעדעס לאַנד האָט אַזעלכע יודען ווי עס פאַרדינט. בזואַמען מיט דער ענטוויקלונג פון לאַנד געהט אויך די ענטוויקלונג פון די יודען פון געגעבענעם לאַנד, נאַטירליך מיט דעם גרונד-פאַרבאַדינג, אַז זיי געניסען פון דער פולשטענדיגער, פאַקטישער גלייכבאַרעכטיגונג.

דריי יודישע טרעהרען פון תשעה-באב

דריי טרעהרען – אַזוי דערצעהלט די לעגענדע אין תלמוד – זענען געפאַלען אין דעם טאָג תשעה באָב. איין טרעהר האָט אַרויסגעקאַפּעט אויף דעם גרויסען יודישען בראָך פון דעם ערשטען חורבן דורך בבל; נאָך אַ טרעהר אויפ'ן צווייטען חורבן דורך רוים; און די דריטע טרעהר האָט בעוויינט דאָס יודישע לעבען אין גלות.

און אָט די דריטע איז, ווי עס ווייזט אויס, די ברענענדיגסטע, די שמערצליכסטע, וואָס האָט נאָך נישט אויפגעהערט צו פאַלען אויף דעם אומגליקליכען יודישען גלות-לעבען ביז אויפ'ן היינטיגען טאָג.

וואָרום די טרעהרען אויף די צוויי יודישע חורבנות האָבען שוין לאַנג געקענט פערטריקענט ווערען. יודען זענען דאָך נישט דאָס איינציגע פאָלק, וועמענ'ס לאַנד איז פערוויסט געוואָרען פון שונאים. אין יעדער מלחמה איז „ווען דעם בעזיגטען". און פונקט ווי די יודען, האָבען אויך אַנדערע פעלקער געליטען און ליידען נאָך היינט פון פערלוירענע מלחמות.

פונדעסטוועגען עסען זיי נישט קיין בייגעל מיט אַש. געהען נישט אַרוס אין זאָקען און וויינען נישט קיין אייביגען תשעה-באָב ווייל זיי ווייסען, אַז ווען אַ פאָלק בעשטעהט צו געהן אין מלחמה קאָן עס דערוואַרטען בעזיגט צו ווערען און דאַן הויבט זיך אָן אַ סדרה מיט צרות. און אַז אויב די עלטערען האָבען זיך אַריינגעלאָזען אין דער וואַנטורע פון קריג, מוזען זיי, די קינדער ליידען. דאָס איז דאָך אַלץ נאַטירליך, און קלאָגען דערויף טייזענדער יאָהרען האָט קיין זין נישט.

אַזוי פערשטעהן אַנדערע פעלקער, וואָס האָבען אויך געליטען פון חורבנות און ווי עס ווייזט אויס. האָט אויך אַזוי פערשטאַנען רבי עקיבא, וועלכער האָט לויט ווי די גמרא פערציכערט, זיך גאָר נישט גענומען צום האַרצען, ווען ער האָט געזעהן דאָס בית-המקדש פערברענט און די גאַנצע געגענד פערעלענד און פערוויסט, אַז נאָר פוקסען זענען דאָרט אַרומגעשפּרונגען.

זיינע חברים – אַזוי דערצעהלט די גמרא – האָבען געוויינט, צוזעהענדיג דעם מורא'דיגען חורבן. רבי עקיבא האָט געלאַכט. דער פערברענטער בית-המקדש האָט אויף איהם קיין איינדרוק נישט געמאַכט. דער אויסגעצייכענטער יודישער נאַציאָנאַליסט רבי עקיבא האָט גאַנץ קלאָר אויסגעדריקט זיין מיינונג, אַז דער חורבן פון דעם לאַנד איז נאָך נישט די גרעסטע יודישע טראַגעדיע, און אַז עס איז גאָר נישטאָ וואָס צו וויינען אויף אַלטע פערלוירענע מלחמות אַבי דאָס פאָלק בלייבט מיט זיין יודישען לעבען מיט זיינע יודישע טראַדיציעס און מיט זיין יודישער קולטור.

נאָר אויב נישט אויף דעם חורבן, וואָלט רבי עקיבא, ווען ער וואָלט געלעבט היינט געוויינט אויפ'ן גלות. אויב די טרעהרען אויף די פערוויסטונגען דורך בבל און רוים האָבען שוין אפשר אויסגעטריקענט איז אָבער נישט פערטריקענט די טרעהר, וואָס קאַפּעט פאַר די לעצטע צוויי טויזענד יאָהר אויף דעם גורל פון יידישען פאָלק, וועמען דער גלות האָט אַרונטערגעדריקט צו דער שטופע פון אַ סטאַדע.

און אַזוי זיפצט טאַקע דער נביא:

„פון מיין אויג גיסט זיך אַ שטראָם טרערען איבער גאָט'ס סטאַדע וואָס איז פערטריבען געוואָרען".

ווען די זון ברענט...

ווען די היצען פון הייסען זומער לאָזען זיך שטאַרק פיהלען, איז גוט זיך צו דערמאָהנען וועגען פראָסטיגען ווינטער. דער זומער געהט שוין לאַנגזאַם פערביי, די טעג ווערען אַלץ קירצער. עס איז דעריבער שוין צייט אַ טראַכט צו טהון וועגען די הערבסט-דאגות. אין אַזעלכע מינוטען איז גוט אַריינצוקוקען אין דעם שפּאָר-ביכעל פון פּ. ק. אָ. פון דער בעשיידענער ציפערען-רייהע וואָס פיגורירט דאָרט, שעפּט מען נישט איינמאָהל אַביסל נחמה, מעהר זיכערהייט און רוה אין אָנבליק פון כלערליי לעבענס-מכשולים. אַגב, זענען אין ערגיץ די אַזוי שווער געזאַמעלטע איינשפּאָרונגען נישט אַזוי זיכער ווי אין פּ. ק. אָ. ווער עס בעזיצט נאָך נישט קיין שפּאָר-ביכעל אין פּ. ק. אָ. דאַרף זיך דעריבער שאַפען וואָס שנעלער אַזאַ ביכל. דער דאָזיגער אמת ווערט אַלץ מעהר פערשטאַנען אין גאַנצען לאַנד פון איין עק ביז'ן צווייטען און עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט אַז די צאָהל בעזיצער פון שפּאָר-ביכלעך פון פּ. ק. אָ. איז לעצטענס געשטיגען ביז 3,5 מיליאָן.

פעליקס פרידמאַן

יעקב ווײַנלעז

(צו זיין ערשטער יאָהרצייט)

ווי שנעל ס'איז פערביי די ערשטע יאָרצייט פון י ע ק ב ו וי נ ל ע ז. עס ווילט זיך פּשוט נישט גלויבען, אַז ער איז שוין מעהר נישטאָ צווישען די לעבעדיגע. אָפט מאָל דאַכט זיך, אַז אָט האָבען מיר נאָך די געלעגענהייט מיט אים צו רעדען, דיסקוטירען וועגען פערשידענע פּראָבלעמען אין דער מאָדערנער קונסט – כאָטש ער איז געווען זעהר ווייט פון איר, דאָך האָט ער זיך אינטערעסירט מיט יעדע נייע דערשיינונג און נייע מאָלערישע קאָנצעפּציע, וואָס האָט באַלעבט די רעאַליסטישע קונסט.

יעקב ווײַנלעז האָט פאַרפּיקסירט דאָס יודישע לעבען און דורך דעם געבראַכט צום אויסדרוק דאָס כאַראַקטעריסטישע פאַר זיין שאַפונג.

ער איז געווען דער יודישער פאַרשטייער פון רעאַליזם, געהאַלטען זיך שטרענג אין דער נאַטור און נישט אָפּגעטרעטען פון איר אויף אַ האָר. אין דערזעלבער צייט ווען אין פּאַריז האָט שוין די אימפּרעסיאָניסטישע שול דערגרייכט דעם גרעסטען שטאַפּל אין דער קונסט, אָוועקפּירענדיג די רעאַליסטישע מאָלעריי אויף נייע וועגען, האָבען נאָך די יודישע מאָלער אין פּוילען עקשנות'דיק געקעמפט פאַרן רעאַליזם, נישט רעכענדיק זיך מיט די נייע דערגרייכונגען, וואָס האָבען רעוואָלוציאָניזירט די גאַנצע קונסט.

פּיליכאָווסקי, גאַבאָוויטש, טרעמבאַטש, מינקאָווסקי און ווײַנלעז – דאָס איז געווען אַן ענג-פאַרבונדענע גרופּע, וועלכע האָט זיך געשטיצט אויף די אַלטע טראַדיציעס פון דער רעאַליסטישער קונסט, גייענדיג צום ציל לויט פאַראויס באַשטימטע פּרינציפּען.

ווײַנלעזס שאַפונג איז געווען אַ סטאַטישע, כאָטש זי האָט זיך אויסגעצייכענט מיט איר פאַרשידענאַרטיגקייט. ער האָט געמאָלען קאָמפּאָזיציעס, פּאָרטרעטען, שטיללעבענס, פּייזאַזשען און טיפּען פון יודישען לעבען.

ווײַנלעז איז נישט געווען קיין מאָדערנער מאָלער, ער איז געווען אַ תלמיד פון דער אַלטער מינכענער שול, וואו די גאַנצע דייטשע קונסט האָט זיך אין יענער צייט געבאָדען אין דעם מעלאַנזש פון בראָנזענע טענער, באַאיינפלוסט פון לעמבאַכן – דער טיפּישער פאַרשטייער פון דער דייטשער נאַטוראַליסטישער קונסט.

דער דאָזיקער ריכטונג איז ווײַנלעז געבליבען טריי ביז זיין סוף. זיינע בילדער ז ע נ ע ן געווען פאַרשטענדליך און האָבען ג ע ר ע ד ט צום פּשוטן אויג פון צושויער, וועלכער פילט, אַז די בילדער זענען פון אמת'ן הייסען לעבען באַהויכט מיט'ן אָטעם פון קינסטלער.

י. ווײַנלעז איז לויט זיין אינהאַלט און מאָלערישען שטאָף געווען אַ יודישער קינסטלער. ער האָט געשעפּט זיינע מאָטיוון פון דער יודישער סביבה; ער האָט געמאָלט די יודישע צרות. זיינע סוזשעטען האָט ער געפונען אויף דער גאַס, אין שול, אויפ'ן מאַרק און אין די פאַמיליע-קרייזען. ער האָט געמאָלט דעם גלות מיט זיינע שטילע ליידען, מיט זיינע פערמאַנענטע צרות, דעם געטאָ-יוד מיט זיינע שטרעבונגען און איבערלעבונגען. די קאָמפּאָזיציע זיינע „יום-כפור", וועלכע געפונט זיך אין דער וואַרשאַווער קהלה-מוזיי, געהערט צו די בעסטע פון ווײַנלעזס שאַפען. אַ גרופּע יודען אין שול, ליכט-עפעקטען צווישען טאָג און נאַכט, וואָס פאַלען אויף די אויסגעמאַטערטע פּנימער, זענען מאָלעריש געלעזען. אין דער זעלבער קאָמפּאָזיציע אויפ'ן ערשטען פּלאַן, אַ יוד מיט אַ קליין יונגעל אָנגעשפּאַרט אויפ'ן אַלטענס קני קלאַפּענדיק זיך על-חטא, פאַרמאָגט אַ סך אויסדרוק. דער יונגערמאַן מיט'ן פּנים צו אונז, פילט מען, אַז זיינע כוחות גייען אים שוין אויס. דערשעפּט פון מידקייט און הונגער. אַן אַלטער קאָפּ געהאַלטען אין אַ ברוינלעכע גאַמע טענער גוט געצייכענט אין פולען אויסדרוק.

ווײַנלעז האָט איבערגעלאָזט אַ גרויסע צאָהל בילדער פון דעם יודישען זשאַנער, און האָט געהערט צו די פערדינסטפולע יודישע פּלאַסטיקער, וועלכע האָבען געמאָלען דעם יודישען געטאָ כדי צו ברענגען צום אויסדרוק זיין מאָלערישע פאַטעטיק. כאָטש אַליין אַן אָנהענגער פון דער רעאַליסטישער קונסט, האָט ווײַנלעז געקענט אָנטציקען זיך מיט דער מאָדערנער מאָלעריי.

די אימפּרעסיאָניסטישע שול איז געווען פאַר ווײַנלעזען אַ גרויסע דערגרייכונג. ער האָט פערשטאַנען, אַז נישט נאָר די היסטאָרישע סוזשעטען אין דער קאָמפּאָזיציע שפּילען אַ דאָמינירענדע ראָלע, נאָר די פאַרב האָט אָנגעהויבען ציהען אויפמערקזאַמקייט אויף אַלע מאָלער, און פאַר די קאָנסערוואַטיווע קינסטלער איז עס געווען אַ נייעס, ווייל זי האָט דערפרישט די גאַנצע רעאַליסטישע קונסט.

ווײַנלעזס קונסט וועט בלייבען אויף אַלע צייטען אַ דאָקומענט אין דער יודישער שאַפונג פון פּוילען, ווייל פון דאָנען האָט ער געשעפּט זיינע טעמעס און זיי פּלאַסטיש איבערגעגעבען אויף דער לייוונט.

■■■■■

מאיר הערץ

דער תהלים-זאָגער שטעלט איין זיין לעבען צו ראַטעווען א יודישע טאָכטער

פון דער סעריע «די פוילישע פּאַוסטאַניע»

XXVIII

מענדעל איז געשטאַנען ווי פאַרגלי-ווערט. גלייך אויסגעצויגען, די הענד אַראָבגעלאָזט, דאָס קאָפּעל אויפ'ן קאָפּ האָט זיך אויסגעשפּיצט ווי א טורעם און געקוקט אהין אין יענער ריכטונג, וואו רחל איז פאַרשווּנדען. ער איז געשטאַנען פאַרשטיינערט. פּלוצלינג האָבען זיינע ברייטע אַקסלען גענומען ציקען און ער האָט אויסגעבראָכען מיט א געוויין.

ס'איז געווען ס'ערשטע געוויין, זינט מענדעל האָט געלעבט.

אָבער ס'איז געווען א געוויין נישט פון קיין מענש, נאָר ס'האָט זיך גע-דאַכט ווי דאָס וויינט דער וואַלד מיט אַלע בוימער צוזאַמען.

מענדעל האָט געוויינט און דער גע-פאַנגענער חסידישער יונגערמאַן, וואָס איז נאָר-וואָס אויפגעבונדען געוואָרען פון די שטריק, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד און גענומען זאָגען תהלים.

ער האָט געזונגען תהלים און טרעה-רען האָבען זיך איהם געגאָסען פון די אויגען.

דער פרעמדער יונגערמאַן איז געזע-סען אויפ'ן גראָז צונויפגעקורטשעט און געהאַלטען דעם קאָפּ צווישען די אויפ-געשטעלטע קנעכלעך פון די פיס. ער האָט זיך דאָרט אַריינגעשאָקעלט און אויסגעברומט פון אויסענווייניג גאַנצע קאַפּיטלעך תהלים. די אויגען זענען ביי איהם געווען אויסגעגלאָצט אין דער הויך, צום הימל, און די פסוקים תהלים, וואָס זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרען מיט א גראָבע שטימע, האָבען גענידערט אין דער טיעף, ווי די ווערטער וואָלטען זיך איינגעשניטען אין דער ערד.

פּלוצלינג האָט ער זיך אויפגעשטעלט, זיך אומגעקוקט אויף אַלע זייטען און גענומען שטעלען שנעלע טריט אין וואַלד. ס'האָט געדויערט א רגע און ער האָט אָנגעהויבען לויפען, ווי ס'וואָלט אים עמיצער געיאָגט. און געלאָפען איז ער אויף יענער סטעזשקע, וואו די קאָ-זאַקען מיט רחל'ען זענען אָקאָרשט פאַרשווּנדען געוואָרען. ערשט אויפ'ן געשריי פון מענדלען האָט ער זיך אָפּ-געשטעלט. איינער דעם צווייטען איז אַקעגענגעגאַנגען און ווען זיי זענען גאָר נאָהנט צוגעקומען צו זיך, האָבען בײדע אַראָבגעלאָזט די אויגען און געשוויגען.

ביידע האָבען זיך נישט געקענט קו-קען אין די אויגען אריין.

מענדעל האָט זיך געשעהמט, וואָס ער, א טאַטע, האָט נישט געקענט מציל זיין זיין טאָכטער, און דער פרעמדער יונגערמאַן האָט זיך געשעהמט וואָס ער איז בעשירמט געוואָרען פון א גרויסע סכנה צוליב א מיידל. נאָך מעהר: צו-ליב דער תאווה פון אַנ'ערל צו א יודי-שע טאָכטער... ער האָט זיין פרייהייט נישט געקענט אָראָבשלינגען און זי האָט איהם געביסען ווי א גיפטיגע שלאַנג. דער חסידישער יונגערמאַן האָט זיך געפיהלט א שולדיגער געגען מענדלען. אַנ'אומרוהע האָט געצאַפּעלט אין איהם און ער האָט דער ערשטער אויסגערעדט:

— יאָך ווייס, ר' יוד, אז נאָר יאָך בין שולדיג. יאָ, יאָך בין געווען דער גורם אין אַלעם, וואָס ס'איז דאָ געשעהן. ווען נישט יאָך, וואָלט צו אייער אומ-גליק אינגאַנצן נישט געווען געקומען. —

מענדעל האָט נישט פאַרשטאַנען און ער האָט געפרעגט:

— פאַרוואָס זענט איהר שולדיקז אויף אייער לעבען איז דאָך געווען איינגעשטעלט —

— אָט דאָס איז עס דאָך — האָט דער יונגערמאַן ווייטער גערעדט — ווייל כ'האָב פאַרבלאָנדזשעט; וואָלט יאָך נישט געווען קיין שלי'מזל'ניק וואָלט יאָך געגאַנגען אויפ'ן גלייכען וועג און די קאַזאַקען וואָלטען מיך נישט געכאַפּט און נישט אָנגענומען פאַר קיין שפּיאָן.

מענדעל האָט געצויגען מיט די פּלייצעס:

— אָבער וואָס רעדט איהרז יאָך פאַרשטעה אייך נישט. רעדט קלאָרער—

— וואָס איז דאָ נישטאָ צו פאַר-שטעהן, אז מ'האָט מיך געכאַפּט, האָט מען מיך געוואָלט פיהרען אין רוסישען שטאַב אריין און ממילא האָבען די קאָזאַקען אייך געטראָפען אין וואַלד מיט אייער בני-בית און ס'איז געשעהן דאָס וואָס ס'איז געשעהן. איז עס דאָך בפירוש אין מיין „זכות", אין „זכות" פון מיינע זינד. וואָרום וואָלט יאָך נישט זינדיג געווען, וואָלט יאָך נישט געווען דער שליח צו ווייזען די קאָ-זאַקען דעם וועג צו אייך; זיי וואָלטען מיך נישט געזעהן און ממילא נישט אַוועקגעפיהרט אין יענער זייט וואַלד, וואו איהר זענט גראָד געפאָהרען. יאָ, פעסטער לעבען. אַלץ יאָך. נאָר יאָך בין שולדיק —

מענדעל האָט שוין גאָרנישט גערעדט. אייגענטליך האָט ער געהאַט א סך. גאָר א סך צו רעדען און ער האָט געוואָלט רעדען. ער איז אָבער געווען אַזוי פול אָנגעלאָדען מיט צרות און פאַרוואָרפען געגען זיך אַליין, אַז ער איז געפאַלען אונטער זייער שווערער משא און פאַר-שטימט געוואָרען. ס'האָבען זיך פון איהם אַרויסגעריסען זיפצען, און ווי שווערע שטיינער וואָלטען זיך געקוי-לערט און אָנגעקלאַפּט איינער אָן צווייסען, אַזוי זענען די זיפצען געפאַלען איבערן קאָפּ פון פרעמדען חסידישען יונגערמאַן, וואָס האָט נישט געקענט איינשטעהן אויף איין אָרט און ווידער שפּרינגענדיג און שאָקלענדיג אָנגעהוי-בען זאָגען תהלים.

די משונה'דיגע העויות האָבען חיה רויזלען אַזוי געערגערט, אז זי האָט זיך אָנגעוואָרפען אויפ'ן יונגערמאַן, אַז ער זאָל זיך אויפהערען משוגע צו מאַ-כען און געהן זיין וועגס. חיה רויזעל איז געווען פאַרביטערט און פאַרצווייפעלט און זי האָט דעם גאַנצען צאָרען אויסגעלאָזט צום פרעמדען:

— אַנ'אַנשיקעניש געווען אויף אונ-זער קאָפּ. פּונקט האָט איהם דער טייוועל אונטערגעשיקט, ער זאָל געהן צו-פּיס קיין קאָצק און ראַפּטום פאַרבלאָנדזשען אין די וועלדער, אַז די קאָזאַקען זאָלען איהם דערשנאַפּען. אַזאַ לאַפּסעדראַק האָט נישט געקענט בלייבען זיצען אין דער היים אין אַזאַ צייט. אויף אונזער אומגליק האָט זיך איהם פאַרגלוסט קאָצק. א קאָצק ווידער אויפגעקומען. נישט בחנם קען דער מאָגעלניצער רבי, מיין פאָטער, נישט הערען דעם נאָמען קאָצק. מיין פאָטער'ס רייד זענען תורת-משה. זיי וועלען נאָך יודען אומגליק-לעך מאַכען, די קאָצקער חיות. מיך מיט מיינע קינדער האָבען זיי שוין חרוב געמאַכט. ער טאַנצט נאָך דער קאָצקער שלי'מזל. דאָס לויבט ער אודאי גאָט, וואָס ער איז ניצל געוואָרען פון דער תליה. אָבער וואָס שאַט עס אים דען וואָס זיין לעבען איז אויסגעקויפט געוואָרען מיט מיין יונג בלוט? וואָס געהט עס איהם אָן דעם ווילדען מענש, דעם משוגעגעם חסיד, אז יאָך האָב צוליב איהם א קינד פאַרלוירען?

און חיה רויזעל האָט געשריגען צו מענדלען:

— וואָס האַלסטו איהם אויף, מענדעל, זאָל ער געהן, זאָלען מיינע אויגען מעהר אים נישט אָנקוקען. ער שיט מיר זאַלץ אויף די ווינדען! הלוואי וואָלט ער אינגאַנצען נישט אהער גע-קומען! —

אַנ'אַנדערש מאָהל וואָלט איר מענדעל נישט געשוויגען פאַר אַזעלכע צו-שאַרפע ווערטער. מענדלען איז דער יונגער-מאַן שטאַרק געפעלען. ער האָט דער-קענט אין איהם, אַז ער איז נישט עפּעס א ליאַדע-ווער. חוץ דעם האָט מענדלען שטאַרק וועה געטוהן וואָס זיין ווייב שימפט אַזוי קאָצק. ער האָט אָבער איר פאַרשוויגען. נישט געווען איצט דער זמן און נישט די שטימונג אריינצולאָזען זיך אין א מוסר-שמועס מיט חיה רויזל. מענדל ווייסט און פאַרשטעהט, אַז דאָס רעדט זי פון איהרע צרות. דער פרעמ-דער חסיד אנשטאַט אָנצושרייען אויף מענדעלס ווייב, וואָס זי שענדעט זיין רבי'ן — דעם קאָצקער — האָט ער זיך נאָך מעהר גענומען פייניגען מיט בייסי-גע פאַרוואורפען. ער האָט זיך אַנידער-געוואָרפען אויף דער ערד און זיך גע-וואַלגערט צווישען קוסאַקעס און פּניאַ-קעס, קלאַפּענדיק זיך אין האַרץ אריין:

— יאָ, אַזוי איז עס, די אשה איז כשר גערעכט. יאָך האָב דאָס אַלץ גע-ברענגט. כ'האָב בפירוש דערפיהרט דערצו, אַז זי זאָל דעם הייליגען קאָצ-קער רבי'ן מזלזל זיין. אָבער זייט רוהיג מאָגעלניצער'ס קרובה, יאָך וויל נישט נהנה זיין פון דער פרייהייט, וואָס איז געקומען דורך א גלוסטונג צו אייער טאָכטער, ניין, וחס ושלום. און אויך תהלים זאָג יאָך נישט צוליב לויב און שמחה פאַר מיין בעפרייאונג. דאָס איז נישט אמת! —

און דאָ האָט זיך דער יונגערמאַן, וואָס האָט איצט אויסגעזעהן ווי איין שטיק צופלאָמט פייער, — א ריס גע-טוהן פון דער ערד, צוגעלאָפען צו מענדלען און איהם גענומען טרייסלען אויף די אַקסלען:

— ר' יוד, טרייבט די פערד קיין קאָצק. פאָלגט מיך. איהר וועט נישט באַדויערן. זייט מיך אויך דאָרט מזכיר. יאָך גייה איצט מעהר נישט אַהין. יאָך וויל נישט פון אַזאַ אומריינע, טריפה'נע פרייהייט געניסן. ניין, לא אצא לחפשי. איך וועל לויפען אין רוסישען שטאַב אריין. אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען און מ'וועט זי קענען אָבראַטע-ווען. זייט איהר אויך מתפלל און זאָגט אויך תהלים. מסתמא, ווייסט איהר דאָך, ר' יוד, פון דעם, אז כשם שמברכין לטוב, כך מברכין לרעה; אז מען מוז לויבען דעם בורא פאַרן שלעכטען, ווי פאַרן גוטען. האָט-זשע מיר א גוטען און זאָל קומען די ישועה! —

מענדעל האָט צוגעהאַלטען דעם יונ-גערמאַן און איהם נישט געלאָזט געהן:

— וואָס טוט זיך מיט דיר, יונגער-מאַן. דו געהסט דאָך בידים זיך אריינ-וואַרפען אין פייער אריין. ביסט ערשט אַרויס פון איין געפאַר און שוין לויפס-טו אין צווייטען? מ'טאָר נישט אַזוי. די תורה אַליין זאָגט ושמרתם את נפשותיכם. יאָך וועל דיך נישט לאָזען. בלייב דאָ מיט מיר יונגערמאַן און וועסט צוזאַמען פאָהרען מיט אונז קיין קאָצק.

און כאָטש מענדעל האָט פעסט ארומ-גענומען דעם יונגערמאַן, איז יענער גע-ווען שטאַרקער און פלינקער און ער האָט זיך ארויסגעריסען פון מענדעלס געזונטע אָרעמס און געלאָפען ווי אַ יונגער הירש איבער די וואַלד-גראָזען, וואָס האָבען זיך רעכט נישט איינגע-בויגען אונטער זיינע שנעל-טאַנצענדיגע טריט.

מענדעל איז געוואָרען צומישט, ווי אַזוי דער חסידישער יונגערמאַנטשיק, אַזאַ שוואַכלינג, קוים הויט און ביין, האָט זיך געקענט ארויסרייסען פון איהם, פון אַזאַ גברן. מענדלען האָט אָבער נאָך מעהר באַנג געטוהן, וואָס ער האָט איהם אוועקגעלאָזט אַהן עסען. שוין באַלד א גאַנצען טאָג שטעהען זיי שוין אַזוי אין וואַלד און דער יונגער-מאַן האָט נאָך אין זיין מויל נישט געהאַט; האָט ער איהם נאָכגעשריגען מיט'ן גאַנצען כח און ס'קול איז געווען אַזאַ ווייגענדיקס, אז יענער האָט אויף איהם רחמנות געקריגען און ער האָט זיך געשטעלט אויף א ווײלע. מענדעל האָט דאַן געפּרובט לויפען צו איהם,

(סוף זייט 5)

גבריאל ווייסמאַן

משה בראָדערזאָן —

דער מייסטער פון יודישען פערז,

(צו זיין 25-יעריגען יובל)

משה בראָדערזאָן

משה בראָדערזאָהן איז אין דער יודי-שער ליטעראַטור געקומען אין א צייט, ווען די אַלגעמיינע קונסט איז כמעט דער גאַנצער וועלט האָט איבערגעלעבט א שווערען קריזיס. בפרט האָט דער קריזיס געקיניגט ביד רחבה אין דער יודישער קונסט — איבערהויפּט אין דער ליטעראַטור — אַזוי, אז אַלץ האָט זיך אָפּגעשטעלט אין א פאַרגליווערט שוויי-גען און ס'האָט אויסגעזעהן ווי דער אייביגער ווינטער וואָלט זיך דאָ באַ-זעצט — אָט אין אַזאַ צייט האָט משה בראָדערזאָן צוזאַמענגענומען די „פריי-לעכע צעזונגענע כאַליאַסטרע" — זיינע לאָדזשער חברים דיכטער און קינסטלער: הערשעלע, י. מ. ניימאַן, יצחק קאַצע-נעלסאָן, מאַרק שוואַרץ, יצחק ברוינער און — ס'האָבען זיך צעקלינגען די מעכ-טיגע טענער פון „יינג-יידיש". שפּעטער אַביסעל האָבען זיך צום כאַליאַסטרע-כאָר פאַריינגיגט: אורי צבי גרינבערג, מלך ראַוויטש, פּרץ מאַרקיש, י. י. זינגער, ישראל שטערן, דער קאָמפּאָזיטאָר הענעך קאָן און — אַלע צוזאַמען האָבען פאַר-טריבען דעם בין-השמשות...

משה בראָדערזאָהן איז אַזוי ארום גע-ווען די ערשטע שוואַלב, וואָס האָט נאָכ'ן לאַנגען ווינטער — נאָכן יאָהר 1914 — אַנגעזאָגט דעם פרילינג אין דער יודי-שער ליטעראַטור.

בראָדערזאָנס באַווייזען זיך, איז ממש געווען אַן אַנטפּלעקונג, ווייל ביז איהם איז קיינעמען נישט איינגעפאַלען (און אפשר: נישט געוואַגט...) צו מאַכען וועל-כע עס איז וואָרט - אָדער קלאַנג-עקס-פּערימענטען, נאָר דאָס שרייבען — אי-בערהויפּט די דיכטונג — איז געווען אַ מעכאַנישע, מ'האָט מעהר אַכט געלייגט אויף דער טעכניק, ווי אויף דער רייכ-קייט פון שפּראַך, קלאַנג און בילד. אפילו געגראַמט האָט מען לויט א סקאַר-באָווען נוסח: „האַרץ" האָט מען גע-גראַמט מיט „שמאַרץ", „ברויט" — מיט „טויט", „ליידן" — מיט „פריידן" א. ז. וו. ביז... ס'איז געקומען דער וואָרם-זשאָנגלער, און פערזען-מייסטער משה בראָדערזאָן מיט זיינע דרייסטע עקספּערימענטען, ווי: עקספּרעסיאָניזם, קוביזם, פוטוריזם און אנדערע „איזמען", וועלכע זענען בשעתו אויך עקספּערי-מענטירט געוואָרען דורך דער יונגער פוילישער ליטעראַרישער גרופּע אין קראָקע מיט ברונא יאַשענסקי בראש. אמת, אז נישט אַלע „איזמען" האָבען זיך איינגעגעבען, אָבער איין זאַך, מוז מען מודה זיין, איז משה בראָדערזאָנען יאָ געלונגען: ארויפצופיהרען דאָס יודי-שע ליד אויף נייע, ברייטע אייראָפּע-אישע וועגען פון שיינע קלאַנגען, בוי-געוודיגע ווערטער, עסטעטישען געשמאַק, זאַפּטיגע שפּראַך, ארכיטעקטאָנישער גע-פורעמטקייט, באַ'חנ'טע גראַמען. מיט איין וואָרט — אריינצובּרענגען א סך מוזיק און שפּראַך-עשירות אינם יודישען ליד.

פון אַלע דיכטער איז בראָדערזאָן דער שפּילעוודיקסטער און זינגעוודיקסטער. ס'וואָלט אָבער געווען אַ טעות צו מיי-נען, אז בראָדערזאָן שטייט אָן אויסגע-טוענער פון דער וועלט, אָן אויסגע-טוענער פון לעבען און זינגט... זינגט צו דער שיינער וועלט... פאַרקערט: זינ-גענדיג און שפּילענדיג האָלט ער שטענ-דיג דעם דופּק פונם לעבען און באַ-האַנדעלט פאַרשידענע סאָציאַלע פּראָבּ-לעמען און אַקטועלע פראַגען, אַזוי, אז איהר פילט אין א סך לידער זיינע און פאָעמעס דעם אָטעם פון דער צייט. (ווי א שטייגער אין זיין לעצט-דערשינענעם בוך: „י"י", וואו ס'קומט צום אויסדרוק די שרעקליכע פאַרפאָלגונגען און באַליי-דיקונגען פון יודישען פאָלק און זיין גלייכצייטיג א שאַרפער פּראָטעסט קעגן די, וואָס באַגייען די דאָזיגע עולות...)

יאָ, מיר טרעפען טיילמאָל בראָדער-זאָנען אַן אויסגעטועגעם פון די וועלט-זאָרגען, אָבער דאָס נאָר דעמאָלט, ווען ער טראָגט זיך אַריבער מיט זיינע פאַ-טאַזיעס אין דער רעפּובליק פון קינדער — אין דער קינדער-וועלט. דאָ, אין זיי-נע מוסטערהאַפטע קינדער-לידער און קינדער-מעשה'לעך געפינט איהר נישט אויף א רפואה קיין ברעקל זאָרג אָדער דאגות. און גערעכט איז ער: דאָס יודי-שע קינד טאָר נישט באַצייטענס אָנגע-שטעקט ווערן מיטן יודישען „אוי". ס'האָט צייט, דאָס יודישע קינד צו טראָגען דעם חותם: יוד. שרייבט ער טאַקע, בראָדערזאָן אַזעלכע הארציגע און פרייליכע קינדער-לידער, אז ס'איז א מחיה! אז מען לייענט די דאָזיגע שאַפונגען גלוסט זיך צוזאַמען מיט די קליינע קונדייסים א פאָר קאָזשעלקעס מאַכען איבערן גרינעם פרייען פעלד; אָפּרייסען עטליכע קרענצלעך בלומען און — ווי בראָדערזאָן זאָגט: „חי — געלעבט"!

מיט בערך 15 יאָהר צוריק האָט בראָ-דערזאָהן געוואָרפען א לאָזונג: קאָנטאַקט מיט'ן עולם! בראָדערזאָן געהער אָבער נישט צו די, וואָס וואַרפען סתם לאָזונ-גען אין דער וועלט אריין, לשם עפעקט — ניין, ביי איהם איז געזאָגט און גע-טהון: פּאַראָקסט די אַרבעט און כמעט אַליין געשאַפען א קליין-קונסט-בינע, אַליין אָנגעשריבען א רייה גראָטעסקעס דראַמאַטישע פּאָעמעס, מיסטעריעס, מאַר-יאָנעטען-שפּילען, פאַרשידענע עקספּרעס-יאָניסטישע דראַמאָלעטען און — זיין ציעל איז דערגרייכט — דער קאָנטאַקט מיט'ן עולם איז געשאַפען.

25 יאָהר ווערט, זינט עס איז דער-שינען זיין לידער-זאַמלונג: „שוואַרצע פּליטערלעך". פייערט טאַקע איצט די ליטעראַרישע וועלט דעם יובל פון גרעס-טען פערזען-מייסטער — משה בראָ-דערזאָן.

אינטערגעווארפען צוויי קליינע קינדער אין דער גמינע.

אויף די הענט האט מען אנגעהאנגען די קינדער צוויי צעטעלעך — דאס געבעט פון דער פערצווייפעלטער מוטער — די קינדער געפינען זיך יעצט אין בית-יתומים — ווער זענען די אינטערגעווארפענע קינדער? —

מאנטאג האט מען אויף די שטיגען פון דער יודישער גמינע געפונען צוויי קליינע קינדער. די קינדער, צוויי שענע יונגעלעך, האבען געוויינט און גערופען: מאמע! מענשען וואס זענען פערבייגע-גאנגען האבען די קינדער ארויפגעפיהרט אין דער גמינע. דארט האט מען גענו-מען זיי אויספרעגען ווער זיי זענען, און ווער ס'האט זיי איבערגעלאזט אויף די שטיגען. דער קלענערער, וועלכער איז 4 אלט רעדט נאך בכלל שוואך און האט גארנישט געוויסט וואס צו זאגען. ער האט זיך געקלאמערט אין זיין עלטערען ברודער'ל און מורא געהאט פאר די פרעמדע מענשען. דאס עלטערע 6-יעה-ריגע יונגעלע האט אויך ווייניג גערעדט. ער איז געשטאנען א צוטומעלטער און זיך געווישט די אויגען.

נאכ'ן פעסטשטעלען, אז די יונגעלעך זענען יודישע, ווייל זיי זענען גע'מל'עט איז די גמינע ווייטער געווען אין פער-לעגענהייט, וואס צו טהון מיט זיי. זי האט זיך דעריבער פערשטענדיגט מיט דער פאליציי און קודם-כל געמאלדען וועגען דעם פאל. די פאליציי איז באלד געקומען אין גמינע, געפרובט ביי די קינדער עפעס-וואס צו דערוויסען זיך און דאן זיי איבערגעפיהרט אין קריסט-ליכען מושב-זקנים אויף דער אלטער שטאדט, וואו זיי האבען גענעכטיגט מאנטאג ביינאכט.

דורך דער צייט האט זיך די גמינע בעמיהט די קינדער פון דארט ארויס-צונעמען, און זיי איבערטראגען אין יו-דישען בית-יתומים, וואס עס האט זיך איהר טאקע איינגעגעבען דורך דער אינטערווענץ ביי דער פאליציי און מא-גיסטראט.

אין בית-יתומים האט ד"ר הורוויטש געפונען אויף די הענזער פון די קינ-דער אנגעהאנגען צוויי טארבעלעך, אין וועלכע עס זענען געלעגען צוויי צעטע-לעך. אויף יעדען בריוועלע איז געווען אויפגעשריבען די נעמען פון די קינ-דער. אויפ'ן צעטעלע, וואס ס'האט גע-טראגען דאס יונגערע קינד איז געווען אנגעגעבען, אז ער איז פיער יאהר אלט און הייסט ישראל מאיר; אויפ'ן צעטעלע פון עלטערען איז געווען אנגעוויזען, אז ער איז 6 יאהר אלט און הייסט נחום. חוץ דעם האט זיך דארט געפונען א בריוועלע פון דער פערצווייפעלטער מו-טער, וואס בעט גוטע מענשען רחמנות צו האבען אויף איהרע צוויי קליינע קינדער, וועלכע זי האט געמוזט אונ-טערווארפען. זי איז אן אלמנה, דער מאן איהרער, דער טאטע פון די קינדער, איז מיט א יאהר צוריק געשטארבען און זי האט נישט מיט וואס צו ערנערען די קינדער.

די קינדער האבען זיך צוגעבונדען צום ד"ר הורוויטש, וועלכער פעראינ-טערעסירט זיך מיט זיי און ווייזט זיי ארויס א ווארימע בעציהונג. דאס על-טערע יונגעלע האט זיך איצט דער-מאנט, אז זיין מוטער הייסט הדס, און, אז געבראנגט קיין ראדאם האט זיי אויף אן אויטא, דער פעטער זייערער משה בער, א שיסטער. ער האט זיי געבראנגט פון א קליין שטעטל נעבען ראדאם, אבער דאס שטעטל ווייסט ער נישט, אדער ער קען נישט גענוי אנרו-פען ביים נאמען.

אין שטאט הערט מען, אז געבראנגט און אונטערגעווארפען די קינדער האט דער זיידע, וועלכער הייסט הערשעל. דאס שטעטל פון וואנען ער שטאמט און פון וואנען ער האט זיי געבראנגט, זאל זיין קאזשעניץ. לויט די דאזיגע קלאנגען איז דער זיידע אפילו א פער-מעגליכער מענש. ער פערמאגט אן'אייגן הייזל. די טאכטער זיינע, די מאמע פון די צוויי קינדער, איז טאקע אן'אלמנה, אבער וועלענדיג פערגרינגערען איהר די לאגע, איז ער געפאלען אויף דער המצאה צו נעמען די איניקלעך און זיי פיהרען קיין ראדאם, מיט'ן צוועק זיי אונטערצווארפען דער יודישער גמינע.

ווען דאס זאל זיך ארויסווייזען פאר ריכטיג, וואלט עס געווען א גרויסער סקאנדאל און דער „גוטער" זיידע מיט דער „געטרייע" מאמע וואלטען פער-דינט מ'זאל מיט זיי לערנען שכל. ווען מען געפינט זיך אין דער קריטישסטער לאגע אפילו, ווענדעט מען זיך צום בית-יתומים, מען בעט, מען איז זיך משתדל, אז מ'זאל די קינדער אריינ-נעמען; נעמען אבער קליינע קינדער און זיי אבנרייסען פון זיך און אוועקפי-רען מיט דער דעה זיי אונטערצווארפן ווי הינטלעך — דאס איז אכזריות און א גרויסע זינד.

צי איז שטריקען א מלאכה, אדער א „פשיעמנאשטש"?

סענסאציאנעלע געשיכטע מיט א יודיש מיידעל אין נייעם גארטען

אין פארק קאשציושקי (נייער גארטען) האט דעם היינטיגען זונטאג פאסירט אזא פאל:

אויף איינער פון די אלעען איז אויף א באנק געזעסען דאס יודישע מיידעל מארגאליס (פון וואהצל) און געשטריקט פאר זיך א סוועטער. צום מיידעל האט זיך דערנאך צוגעזעצט א קריסטליך פאר-פאלק און באלד האט זיך אנגעהוי-בען א דיסקוסיע אויף דער טעמע: צי שטריקען הייסט א מלאכה, אדער דאס איז בלויז א צייט - פערטרייב. דער קריסטליכער שכן האט געהאלטען, אז דאס איז א מלאכה און דעריבער פראָ-טעסטירט און נישט ערלויבט דעם יו-דישען מיידעל צו שטריקען, מיט'ן אר-גומענט, אז זי פערשוועכט עפענטליך דעם זונטאג-רוה. דאס יודישע מיידעל האט זיך פערטיידיגט, אז זי פיהרט נישט אויס קיין ארבייט פאר קיינעם נאר פאר אייגען-געברויך און זי פולט דערמיט אויס די ליידיגע צייט. לויט איהר איז אלזא דאס שטריקען א זאך וואס פערטרייבט די לאנגווייליגקייט, און פערשאפט איהר גלייכצייטיג א „פשיעמ-נאשטש".

אלע ארגומענטען דעם מיידעל'ס הא-בען דעם קריסט נישט איבערצייגט און ער האט קאטעגאריש געפאדערט זי זאל איבעררייסען דאס שטריקען.

דאס מיידעל האט דאן פערלאזט די באנק און זיך אוועקגעזעצט ערגיץ אנ-דערש, וואו זי האט ווייטער פאוטגע-זעצט איהר ארבייט. דער קריסט האט זיך נישט געפוילט און געגאנגען קאנ-טראלירען, צי זי שטריקט ווייטער. דא האט ער שוין גערופען א פאליציאנט, וועלכער האט צוגויפגעשטעלט א פראָ-טאקאל געגען יודישען מיידעל פאר אר-בייטען אין א עפענטליכען ארט אום זונטאג.

פריילין מארגליס האט געבעטען דעם פאליציאנט ער זאל אויך מאכען א פראָ-טאקאל געגען דעם קריסט פאר בעליי-דיגען איהר. דער פאליציאנט האט נאכ'ן אויסלעגיטימירען איבערגעגעבען דעם מיידעל דעם נאמען פון קריסט, ערקלערענדיג, אז זי קען, אויב זי וויל איהם איינקלאגען דערפאר אין גע-ריכט.

חשובער ארץ-ישראל-גאסט אין ראדאם.

אינטערעסאנטער געשפרעך מיט דעם ה' יוסף שטילער.

די וואך איז געקומען פון ארץ-ישראל דער בעקאנטער ראדאמער בן-עיר יוסף שטילער.

מיט א געוויסע צייט צוריק האט די ווארשעווער ווי אויך די ראדא-מער אידישע פרעסע געשריבען וועגען אן'אנפאל פון אראבער אין חיפה, אויף אונזער בן עיר, דעם איידעם פון ה' יעקב דיאמענט און ברודער פון אדוו. שטי-לער — אויפן אינזשיניער יוסף שטילער.

די אראבער שיסענדיק צום ה' יוסף שטילער האבען איהם שווער פערוווי-דעט, אזוי, אז מען האט איהם אמפו-טירט א פוס. יוסף שטילער איז א קרבן פון אראבישען טעראָר. ער איז געבלי-בען אן'אייביגע קאליקע אויף איין פוס.

איצט איז ה' שטילער געקומען מיט זיין פאמיליע אביסל אויף אורלויב קיין פוילען. אלס געוועזענער שול-חבר האב איך געהאט מיט איהם א געשפרעך.

ער דערצעהלט מיר, אז באלד ווי די אראבער האבען צו איהם געשאסען, האבען אונזערע געשאסען צו אן'ארא-בערין און באלד זי אוועקגעלעגט.

הגם יוסף שטילער קומט ארויס פון אן'אסימילאטארישער משפחה איז ער דאך א הייסער ציוניסט און אן'אמת'ער ארץ-ישראל-העלד, וועלכער איז נישט בלויז גרייט געוועזען זיין פוס אוועק צוגעבען פאר זיין פאלק, נאר אויך זיין לעבען.

ווען ער איז נאך אלס פראנט-זעלנער געוועזען אין די פוילישע אקאפעס, האבען שוין זיינע חברים געקענט זעהן ווי ווי טאפפער ער איז. נישט ווייניגער העלדישקייט האט ה' שטילער ארויס-געוויזען אין דער צייט פון די ארץ-געשעהענישען.

ער דערצעהלט מיר, אז אין טאג וואס די אראבער זענען איהם אנגעפאלען איז ער ארויס פון זיין וואהנונג ארום 6 אין דער פריה. זיין פרוי האט איהם נישט געלאזט געהן, שרעקענדיג זיך פאר א געפאהר. ער האט אבער נישט קיין מורא געהאט און ארויס, און אבי-געהענדיג 2 טריט האט ער שוין גע-פיהלט אראבישע קוילען.

ה' שטילער איז קיין ראדאם געקומען מיט זיין פרוי און 2 קינדער. עס איז פשוט א פערגעניגען צו הערען וואס פאר א הערליכען העברעאיש די קינדער רעדען.

ה' שטילער אלס גוטער צייכנער האט בעקומען אין חיפה ארבייט ביי צייכע-נען פלאנען. ער האט שטארק אוואנ-סירט, פערנעמענדיג אין חיפה'ער מא-גיסטראט (הדר הכרמל) גאר א הויכען פאסטען.

ווען ער רעדט וועגען דער חיפה'ער יודישער יוגענד ווערט ער שטארק בע-גייסטערט. ער ערקלערט, אז מיט אזא יוגענד ווי אין ארץ ישראל קען מען זיין רוהיג. דאס איז א יוגענד וואס קען ביישטעהן די גרעסטע יסורים און קוקען דעם טויט אין די אויגען אריין.

ווען מיר קוקען אן און רעדען, מיט ה' יוסף שטילער, קענען מיר דרייסט זאגען: מיט אזעלכע יונגעלייט מעג רא-דאם שטאלצירען. אר.

ארגאניזאציע פון אלגעמיינע ציוניסטען צום 21-טן ציוניסטען-קאנגרעס

זונטאג דעם 23-טען יולי וועלען פאר-קומען אין גאנץ פוילען די וואהלען צום 21-טען ציוניסטישען קאנגרעס. צווישען אלע ארויסגעשטעלטע ליסטעס ציהט אויף זיך די אלגעמיינע אויפמערקזאמקייט די

ליסטע נר. 2.

ליסטע פון דער ארגאניזאציע פון אלגע-מיינע ציוניסטען אין פוילען, וועלכע איז אנגעשלאסען אין דער וועלט וואהל ליסטע פון וועלט - פערבאנד פון אלגעמיינע ציוניסטען.

אויף דער ליסטע פיגורירען די אנגע-זעהענסטע און פערדינסטפולע פיהרער פון פון פוילישען יודענטהום און ציוניזם. די ערשטע הויפט-קאנדידאטען פון דער ליסטע זענען: דעפוטאט יצחק שווארצבארד, פרעז. לעאן לעווישע, יהושע סופראסקי (תל אביב א"י) דעפוטאט שמעון זיידענמאן, אינזש. יוסף טהאן, אדוו. באריס אלאמיצקי, ד"ר יקותיאל טענענבוים, מגר. לעאן אילוטא-וויטש, ד"ר ישראל מילייקאווסקי, יעקב בערסאן, שמואל שביב (תל אביב), אריה צייטלין.

אויסער דעם קאנדידירען אויף דער ליסטע די אנגעזעהענסטע פיהרער פון ישיב: אוסישקין, עוזיאלי, ד"ר באגראטשאוו שוואוץ און ד"ר בערנשטיין.

די ארגאניזאציע פון די אלגעמיינע ציו-ניסטען אין פוילען איז די שטענדיגע מו-טיגע קעמפערין פאר די נאציאנאלע אינ-טערעסען פון גאנצען פאלק, געגען דעם קלאסען-קאמף פון לינקען פליגעל, פאר אקטיווער ציוניסטישער פאליטיק סיי אין א"י סיי אין גלות.

דעריבער איז גאנץ פערשטענדליך פאר-וואס די ביז איצטיגע וואהל קאמפאניע אין גאנצען לאנד האט בעוויזען מיט וואס פאר א גרויסער סימפאטיע די יודישע מאסען בעציהען זיך צו דער אלגעמיין ציוניסטישער בעוועגונג און איהרע מוטיגע פיהרער.

ס'איז צו האפען אז אלע וועהלער וועלען זונטאג דעם 23 יולי מאסענווייז אב-געבען זייערע שטימען אויף דער ארגאני-זאציע פון די אלגעמיינע ציוניסטען אין פוילען. די ליסטע טראגט דעם נומער 2.

אבער יעגער, אויס מורא. ער זאל אים ווידער נישט פערצוימען דעם וועג, האט זיך ווידער אויפגעכאפט אין א גאלאפ; זענען ביידע זיך נאכגעלאפען א שטיק וועגס אין וואלד, ביז מענדל איז מיד געווארען און גענומען ווארפען צום פרעמדען יונגערמאן גאלד-שטיק-לעך, רופענדיק צו אים:

— יונגערמאן, יונגערמאן, נעם עט-ליכע אימפעריאלען, וועסטו דיר קויפען צו עסען דערפאר! —

— יאך ברויך נישט קיין גאלד — האט אבגעהילכט אנ'עכא איבער'ן גאנ-צען וואלד —

— שטעה-זשע א ווילע וועל יאך דיר ברענגען ברויט. כ'האב ליגען דארט אויף דער פיהר.

— יאך ברויך נישט. גאט איז א זן ומפרנס לכל. ער וועט מיך נישט פער-לאזען! — האט דער ווילדער חסיד ווי-דער געענטפערט.

— ווי-זשע הייסטו, ווער ביסטו — האט מענדעל געפרעגט מיט א גרויס געבעט.

— דער תהלים-זאגער. וועסט זאגען אין קאצק, וועט מען דיר שוין זאגען, געדענקט ר' יוד, למען השם און פאהרט גלייך קיין קאצק! —

און דער פרעמדער יונגערמאן איז פערשווינדען אין דער זעלבער ריכטונג וואס רחל.

(ווייטער קומט)

היטלעריסטישע אגיטאציע אין ראדאמער אומגעגענד

זיינער צייט איז געווארען מיטגע-טיילט וועגען דעם, אז דורך געהיימניס-פולע קאלפארטערען ווערט פערשפרייט דאס בילד פונ'ם פיהרער פון די נא-ציאנאל - „סאציאליסטען" אדאלף היט-לער, מיט'ן אויפשריפט „אונזער פיהרער".

עס ווייזט זיך ארויס, אז דאס פער-שפרייטען פון אזעלכע בילדער איז נאר געווען א פראגמענט פון דער פראפע-גאנדע - אקציע, וואס ווערט געפיהרט דורך היטלעריסטישע אגענטען.

ווי עס טיילט מיט די פרעסע, פיה-רען לעצטענס מאנכע קאלאניסטען וואס וואהנען אין דער ראדאמער אומגעגנד אן'אקטיווע אגיטאציע צווישען דער פוילישער בעפעלקערונג. עס ווערען אויסגערעכענט די ערטער, ווי: גאדיב, טראכליצע, מלאדושין (הינטער ראדאם) און קאראלין (הינטער זוואלין) די היט-לעריסטישע אגיטאציע דרינגט אויך אריין אין אטייל קלענערע שטעדטלעך (זוואלין). ר.

הומאר

געבעלס בילעט

צוריקפאהרענדיג פון דאנציג, האט געבעלס פארגעסען די לעגיטימאציע און דעם פרייען באהן-בילעט.

ווען דער קאנדוקטאר האט ביי אים געפאדערט א בילעט, האט געבעלס גענומען זוכען אין די קעשענעס, דער-ביי האט ער זיך שטארק דענערווירט און געזאגט:

— דאנערוועטער! איך האב פארגעסען די דאקומענטען, אבער איהר ווייסט דאך אוודאי ווער איך בין?

— ניין, איך ווייס נישט

— איך בין געבעלס!

— דאס קען יעדער זאגען דאס איי-גענע.

— ווי אזוי? — איז געבעלס געווארן אין כעס. זעהט איהר דען נישט מיין בילד אין אלע צייטונגען און אילוס-טרירטע זשורנאלען? מיין פנים איז דער בעסטער בילעט!

דער קאנדוקטאר האט זיך איינגעקוקט אין געבעלס „ליכטיגען" פנים און געזאגט:

— מיט אזא „בילעט" דארפט איהר פאהרען אין דער פירטער קלאס, נישט אין דער ערשטער.

אין א בערלינער געריכט

ריכטער (צום אנגעקלאגטען): ווי הייסט איהר?

אנגעקלאגטער: משה.

ריכטער: צוויי יאהר תפיסה!.. און ווי איז אייער פאמיליען נאמען?

אנגעקלאגטער: לעווי.

ריכטער: דריי יאהר און פארלירען די בירגער-רעכט!.. און וואו זענט איר געבוירען?

אנגעקלאגטער: אין ראדאם.

ריכטער... און טויזענט מארק שטראף.

אין דרוים

מאן (צו דער פרוי): וואס פארא בילד געפינט זיך היינט אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג?

פרוי: דער פארטרעט פון אונזער פיהרער.

מאן: וועלכענ'ס: דעם מיט די וואנ-סעלעך, צי דעם מיט'ן דאפעלטען גוי-דערז..

אויס ארטיקעל

ווייב: זעה נאר בערל, ווי דו האסט זיך געענדערט, ביז איצט האסטו מיך גערופען „קרוין" און איצט..

מאן: גיי שוין קרוינעלע, וואס פאר א ווערט, מ'שטיינסגעזאגט, האט דאס היינט א קרוין?

א גאלדען ארטיקל

אגענט פון לעבענס - פארזיכערונג: איהר דארפט זיכער מאכען א פאליסע אויף לעבענס - פארזיכערונג. ביי אזא שלימזל ווי איהר זענט, קאן אייער פא-מיליע אין משך פון איין וואך קומען צו א פארמעגען פון 5 טויזענד זלאטים.

ס'וועט איהם נעבעך ביטער

ווירט: פארוואס ווען איך קום איינ-מאהנען דירה-געלט נעהמט איר אריין צוקער אין מויל?

לאקאטאר: ווייל ווען איך זעה אייך ווערט מיר ביטער ווי גאל.

די יאהרען זאלען איהר בעניים ווערען

שדכן (צום חתן-בחור): איך פארשטיי נישט, פארוואס אייך געפעלט נישט דער שידוך. די כלה איז א סימפא-טישע, א געבילדעטע, א רייכע און דערצו א געזונטע.

חתן: דאס לעצטע איז זיכער אמת, ווען זי וואלט נישט געווען קיין געזונטע, וואלט זי נישט דערלעבט א טיפע עלטער.

ער וואקסט א לייט

— איהר ווייסט, אונזער יונגסטער זונעלע רופט מען אין דערהיים היטלער.

— וואס איז דאס פאר א חכמה? פארוואס רופט איהר איהם מיט דעם נאמען?

— ווייל ער איז א גרויסער מזיק און יעדע מינוט וויל ער עפעס אנדערש.

לעצטע וואָרנונג!

שוין מעהרערע מאָהל ווי עס ווערט צונויפגערופען דער ראט און די פערוואלטונג פון דער נאָך נישט ענדגילטיג-ליקווידירטער האנדווערקער-באנק, אָבער ליידער געפונט נישט פאַר נויטיג אַ געוויסער טייל צו קומען און צוליב זיי ריהרט זיך נישט די אַרבייט פון דער ליקווידאַציע אויף אַ טריט ווייטער. צוליב שלעכטע און בייזוויליגע כונות פון אַ טייל ה"ה וועלכע האָבען זיינער צייט אָנגעפיהרט מיט דער באַנק-ווירטשאַפט, דראָהט אַ געפאַהר, אַז ביי אַלע מיטגלידער פון דער געוועזענער באַנק, וועלכע זיי האָלטען שוין לאַנג פאַר ליקווידירט, זאָל געמאַכט ווערען עקזעקוציעס און אויך דער באַנק זאָל ערקלערט ווערען אַנ׳אויפּאַדלאָשטש. לויט׳ן סטאַטוט פון דער אויבּענדערמאַנטער באַנק זענען די מיטגלידער אין אַזאַ פאַל פערפליכטעט צו בּעצאָהלען 10-פאַכיג לויט די איינגעצאָהלטע פייען. דערפון קענען אַרויסקומען די גרעסטע אונאַנגענעמליכקייטען פאַר אַלע געוועזענע מיטגלידער פון דער האַנדווערקער - באַנק.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער דאָזיגער דראָהענדער לאַגע וואָהרען איך צום לעצטען מאָהל, אויב די דערמאַנטע ה"ה וועלען זיך בּעציהען מיט דער ביז איצטיגער גלייכגילטיגקייט נעם איך פון זיך אַראָב די גאַנצע אחריות פאַר די קאָנסעקווענצען און פאָלגען, וואָס עס וועלען מוזען אויסשטעהן אַלע געוועזענע מיטגלידער פון דער האַנדווערקער-באַנק, איינשליסענדיג אויך די ה"ה, וועלכע ווייזען אַרויס אַ פערבּרעכערישער גלייכגילטיגקייט צו אַ ענין, וואָס איז ערנסט נוגע די מיטגלידער, וועלכע האָבען זיי אָנגעטרויט די ליי-טונג פון דער באַנק-ווירטשאַפט.

מיט אכטונג

ליקווידאַטאָר **ז. פינקעלשטיין.**

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to

**kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne**

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp.Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

Nasz Instytut Kosmetyczny »C h a r m e« Zeromskiego 5.

Liga Popierania Turystyki i Delegatura w Radomiu
przy współudziale
LIGI MORSKIEJ i KOLONIALNEJ Okręgu Radomsko-kieleckiego
Organizuje Trzydniową Wycieczkę

DO GDYNI i Władysławowa

(nowego portu nad Bałtykiem)
Z Ostrowca-Święt. przez Skarżysko-Koluszki
Wyjazd nastąpi dn. 22 lipca w godz. popołudn. powrót 26-go lipca w godzinach rannych
(Dokładne godziny odjazdu i powrotu będą uwidocznione w kartach kontrolnych na przejazd)
Na program wycieczki złożą się:

1) Pobyt nad morzem we Władysławowie
2) 2 dni pobytu w Gdyni
3) Zwiedzanie Bydgoszczy w drodze powrotnej
Przej-zd do Gdyni i z powrotem wraz z noclegami: zwiedzaniem portu **zł. 21 od osoby.**
Skład pociągu turystycznego.

Zapisy w Radomiu przyjmuje: Biuro Okręgu Rad.-Kiel. L. M. K. ul. Sienkiewicza 5 (Sejmik) w godzinach 8-15 i 17-19-ej.

די יודישע ראטמענער זענען דאס צינגעל פון דער וואג = שאל.

אין די היגע צוויי פוילישע צייטונגען: „דזיען-דאָבּרי" און „ראָבּאָטניק" בּעווייזען זיך לעצטענס כסדר נאָטיצען און אַרטיקלען געווידמעט דעם נייעם שטאָדט-ראט. יעדע פון די צוויי דערמאָנטע לאָקאַלע צייטונגען בּרענגט אנדערע ידיעות און זאָגט אַרויס השערות וועגען דער צוקונפטיגער געשטאַלטונג פון דער נייער זעלבּסטפערוואַלטונג׳ס-קערפּערשאַפט.

און ס׳איז זיך נישט צו ווינדערען אויף די חלוקי-דעות, וואָס עס הערשט צווישען די צוויי צייטונגען און פאַרוואָס זייערע ידיעות און אָבשאַצונגען מוזען זיך אונטערשיידען און גאַנץ אָפט אפילו זיך מכחיש זיין. געהערען דאָך בּיידע צו צוויי בּעזונדערע לאַגערען. דער „ראָבּאָטניק" ווייטען אַלע, איז דער אָרגאַן פון פּ. פּ. ס. און דער „דזיען-דאָבּרי", ווי מען לייענט דאָרט אַרויס, איז ווידער גענייגט צום „אָזאָן".

וועלען מיר הערען ווי יעדער דערצעהלט אויף זיין שטייגער וועגען דעם נישט-לאַנג געבּוירענעם, אָבער נאָך נישט צום לעבּען געקומענעם שטאָדט-ראַט.

„דזיען-דאָבּרי" ווייסט למשל אַזוי צו דערצעהלען:

אַלע ראַטמענער, וואָס זענען געוועלט געוואָרען פון דער ליסטע נומ. 3 האָבּען אָבּגעהאַלטען די טעג אַ פערזאַמלונג, אויף וועלכער ס׳איז געשאַפען געוואָרען אנ׳איינהייטליכער בּלאָק א. נ. „קלוּבּ פון דער פויליש-קאַטוילישער פעראייניגונג". ס׳איז גלייכצייטיג אויסגעאַרבּייט געוואָרען אַ רעגולאַמין וועגען דער טאַקטיק און אַרבּייט פון דאָזיקען קלוּבּ אין נייעם שטאָדט-ראט. אַלס פּרעזעס פון קלוּבּ איז אויסגעוועהלט געוואָרען אדוו. פּערענצעוויטש; אַלס וויצע רעיענט פאַלקעוויטש און אַלס סעקרעטאַר פּראָפ. בּאַלעסלאַוו זעלקאַ. דער פּרעזעס פון נייעם קלוּבּ פּערענצעוויטש האָט גערופען אויף דער פערזאַמלונג צו אויסדויער אין שווערען קאַמף, וועלכער ערוואַרט די ראַטמענער פון דער פוילישקאַטוילישער פעראייניגונג אויפען וועג פון נאַציאָנאַליזירען און פערקאַטוילישען די פיזאָנאָמיע פון דער שטאָטישער זעלבּסטפערוואַלטונג.

„דזיען-דאָבּרי" פערזיכערט, אַז אין דאָזיגען קלוּבּ הערשט האַרמאָניע און איינהייטליכקייט און אַלע קלאַנגען וועגען אינערליכע רייבּונגען זענען נישט אמת. דאַגעגען איז צווייפעלהאַפט, צי בּיי די ראַטמענער פון דער פּעפּעסישער נומ. 2, וועלען מיט זיך פאָרשטעלען איין איינהייט, ווייל צווישען זיי זענען אויך פאַרהאַן ראַטמענער פון ז. ז. ז. וועלכע זענען נאָר געווען טעכניש בּלאָקירט, אָבּער פּראָגראַמאַטיש און אידעאָלאָגיש געהען זיי זיך פונאַנדער מיט די פּ. פּ. ס. אַלזאָ צום אויספיר קומט „דזיען-דאָבּרי", אַז אין אַנבּליק פון אַזאַ לאַגע וועט דער נייער קלוּבּ פון דער פויליש-קאַטוילישער פעראייניגונג זיין דער צאָהלרייכסטער.

דאָס זאָגט ראובן. שמעון אָבּער טענה׳ט אַנדערש. דער „ראָבּאָטניק" שרייבּט, אַז אויף דער פערזאַמלונג פון קאַטוילישען בּלאָק זענען נישט געקומען אַלע ראַטמענער. דערבּיי גיעט איבּער דער „ראָבּאָטניק", אַז דער רעגולאַמין פון פּ. ז. ק. („פּאָלסקאַ זיעטנאָטשעניע קאַטאָליצקע") דערמאָנט דעם רעגולאַמין פון פאַרלאַמענטאַרישען קלוּבּ פון אָזאָן. די ראַטמענער, וואָס געהערען צום דערמאָנטען קלוּבּ, אויבּ זיי וועלען נעמען וואָרט, אַפילו אין דער קלענסטער אַנגעלעגענהייט, וועלען זיי מוזען פריהער בּעקומען אַנ׳ערלויבּעניש פון פּרעזידיום פון קלוּבּ.

דער נייער שטאָדט-ראַט, הערט מען יעצט, זאָל זיך ערשט צונויפקומען אין וואָכשעיען, ד"ה אין צוויי מאָנאַטען אַרום. די פערשפּעטיגונג איז אַ רעזולטאַט פון די יודישע פּראָטעסטען. דאָס איז נומער 1. והשנית איז יעצט פעריען און פיעל פון די נייע ראַטמענער זענען זיך צעפאָהרען אויף די אורלאָב-חדשים.

„דזיען-דאָבּרי" מאַכט דאָ פּשוט אַ רעוועלאַציע, אַז די צוויי פּראָטעסטען פון יודישען בּירגערליכען בּלאָק זענען געקומען אין הסכם מיט דער איצטיגער שטאָדט-פערוואַלטונג, וועלכע האָט געוואָלט מיט׳ן דאָזיגען מאַנעוור געווינען צייט. אין משך פון וועלכער זי זאָל קענען פערגלעטען פערשידענע קאָנפליקטען און סכסוכים אַרום דער געשטאַלטונג פון נייעם שטאָדט-ראַט. און הגם די יודישע פּראָטעסטען האָבּען אָנגעטראָפען אויף אַנ׳אָבּזאָג מצד דער וואָיעוואָדסטוואָ, דאָך האָבּען זיי געהאַט די פּעולה, וואָס ס׳איז אַריינגעטרעטען אַ פערשפּעטיגונג.

און דאָ ווערט דער „דזיען-דאָבּרי" אַ שטערען-זעהער. ער רעכענט אויס אַז די פּ. פּ. ס. וועלען נישט האָבּען קיין מערהייט, סיידען זי וועט מוזען אָנקומען צום חסד פון אַלע יודישע ראַטמענער, סיי פון די לינקע און סיי פון די בּורזשאַזע. דערבּיי מאַכט ער אַזאַ חשבּון: אַליין וועט פּ. פּ. ס. האָבּען 17, ווייל די צוויי ראַטמענער פון ז. ז. ז. וועלען זיך פון איהר אָבּרייסען; דאַן וועט זי זיך ווענדען צו די 7 בּונדישע וועט זיין צוזאַמען 24 און דאָס איז נאָך אַלץ נישט קיין מערהייט (פון וואַנען איז דאָס געדרינגען? רעד.) וועט אַלזאָ פּ. פּ. ס. מוזען זיך ווענדען צו די יודישע בּורזשואַזע שטימען. דאָס וועט פאַר דעם סאָציאַליסטישען מאַגיסטראַט נישט זיין קיין געווינשענע סיטואַציע.

די יודען וועלען דאַן זיין דאָס אַזוי גערופענע צינגעל אויף דער וואָג-שאָל און מיט דעם כח וועלען זיי דיקטירען זייערע פאָדערונגען דעם „רויטען מאַגיסטראַט". דערווייל—איז „דזיען-דאָבּרי" מקנא — האָבּען די סאָציאַליסטען אין מאַגיסטראַט נאָך צוויי מאָנאַטען צו קענען זיך פריי בּעוועגען.

גאַלוואַניזיר-אַנשטאַלט און מעכאַנישע שלייפערייַ
נעמט אָן צו שלייפען פאָלגענדע מכשירים:

1) פריזירער-מכשירים: בּזשיטוועס, שערלעך און האָר - מאַשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאַשין מעסערס און חלפים
3) אַלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:
ראָווערען, אויטאָבּוסען און ראָקטאָרסקע מכשירים.

צו זילבּערן:
לעפל, גאָפּל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פּאַלירן:
פאַרשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאַנץ.

סאָלידע בּעהאַנדלונג!
גאַראַנטיע אויף הונדערט פּראָצענט

י. שטשערבּאַצקי זשעראָמסקיעגאָ 21

Młodzieniec inteligentny, energiczny — poszukuje jakąkolwiek posadę

Zgłoszenia łaskawie skierować do redakcji – dla „energ".

Kino ADRIA

Od piątku dnia 21 lipca rb.
NAJWIĘKSZA SENSACJA EKRANÓW ŚWIATA
Najaktualniejszy film obecnych czasów, który demaskuje niemiecką agresję i zamach na wolność narodów świata

»ZEZNANIE SZPIEGA«

Tytuł oryginału: „Confessions of a nazi spy"
אָנהויב — יעדען טאָג פון 6 אָז. זונטאָג — פון 2 אָז. שבּת — פון 4 אָז.
dozwolony od lat 7 - iu

Kino ADRIA

שבּת 2
זונטאָג 12
— נאָר צו איין סעאַנס
פּריהמאַרגעז - פילמעז
»RAPSODIA«
w rol. gł. **Olimpe Bradna**
film dozwolony od lat 12

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr, w tekscie mm 1 szp. 60 gr, na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אָבּאָנאָמענטס פּרייז: פּאַר 1 חודש אין פּוילען זלאָט אין פראַנקרייך, בּעלגיען 4 פראַנק אין אַנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH.M. HERC — tel. 15 - 18 .טעל — Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20